

Eduardas REMECAS
Lietuvos nacionalinis muziejus

Lietuviškos medalininkystės tradicijos išeivijoje

Santrauka. Medaliai yra smulkiosios skulptūros kūriniai, kuriuose įamžinami asmenys arba valstybės ar organizacijoms svarbūs įvykiai. Jie gali būti skirti apdovanoti už nuopelnus arba tiesiog atminčiai. Lietuviškos medalininkystės pradžia siejama su XVI a., kai medalius imta kaldinti Vilniaus monečių kalykloje, bet tautinės lietuviškos medalininkystės istorijos pradžia buvo ne Lietuvoje, o Jungtinėse Amerikos Valstijose. Būtent išeivijoje sukurti pirmieji medaliai lietuvių kalba ir pirmieji lietuviški apdovanojimo bei atminimo medaliai. Šiame straipsnyje pristatomi įvairūs išeivijoje sukurti lietuviški atminimo medaliai ir atskleidžiami nežinomi arba pamiršti faktai apie jų kūrimą – temas, dailininkus, pagaminimo datas, gamintojus, tiražus, medalių paskirtį.

Raktažodžiai: medalis, projektas, kaldinimas, Australija, JAV, Kanada, Lietuva.

Įvadas

Medaliai yra smulkiosios skulptūros kūriniai, kurie priskiriami taikomajai dekoratyvinei dailei. Jų istorijos pradžia siekia dar antikos laikus, o Lietuvoje medalius pradėta kurti nuo XVI a. Tačiau tiek Abiejų Tautų Respublikos laikais, tiek carinės Rusijos okupacijos metais išleistuose medaliuose nerasime lietuviškų įrašų. Tai nulėmė buvę medalių užsakovai, kurie nekalbėjo lietuviškai, ir vyraavusios rašto bei kalbos tradicijos. Medalių kūrėjai taip pat nebuvo lietuviai, nors dalis jų – vilniečiai. Tad, nors žinome apie kelias dešimtis medalių lituanistine tematika, iki pat nepriklausomos Lietuvos sukūrimo nebuvo pagamintas nė vienas tikrai lietuviškas medalis. Tik tarpukariu skulptorius Petras Rimša (1881–1961) sukūrė pirmuosius lietuviškus medalius – tuomet ėmė formuotis lietuviškos medalininkystės tradicijos. Tai nulėmė tautinės savimonės susiformavimas ir užaugusi, mokslus

išėjusi lietuvių dailininkų karta. Pokariu medalininkystė kiek pamiršta, nes dėmesys buvo sutelktas į didelių monumentų kūrimą, o smulkiosios skulptūros kūriniai buvo ne tokie reprezentatyvūs. Trūko ir techninės bazės medaliams gaminti, ir pačių menininkų. Naujas lietuviškos medalininkystės proveržis įvyko po 1970 m., o 1980–1995 m. pasiekė apogėjų. Taip nutiko dėl užaugusios naujos menininkų kartos ir dėl „Dailės“ kombinatų Vilniuje ir Klaipėdoje veiklos, bet svarbiausia – pakitusio visuomenės požiūrio. Medaliai tapo puikia dovana ir buvo reikalingi beveik visiems. Jų gaminosi įmonės ar įstaigos, organizacijos, mokyklos. Jų kurta renginiams, asmenims ar sukaktims. Svarbiems asmenims ar įvykiams įamžinti buvo organizuojami ir medalių kūrimo konkursai. Tad šiandien turime ne vieno menininko sukurtų medalių, skirtų įvairiems jubiliejiniams metams: Mikalojui Konstantinui Čiurlioniui (1875–1911), Kristijonui Donelaičiui (1714–1780), Vilniaus miestui (1973), Vilniaus universitetui (1979) ir kitų. Vis dėlto lietuviškos medalininkystės tradicijos vystytos ne tik Lietuvoje. Medaliai buvo kuriami bei gaminami ir išeivijoje: Australijoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose, Kanadoje, Vokietijoje ir net Brazilijoje.

Apibendrinančių darbų, skirtų lietuviškos medalininkystės raidai, iki šiol vis dar neturime. Tokių darbų, skirtų išeivijos medalininkystei, taip pat nėra. Galima paminėti tik keletas publikacijas, kuriose aprašyti JAV pagaminti lietuviški medalai. Pavyzdžiui, Nacionalinio M. K. Čiurlonio dailės muziejaus Kaune darbuotoja Janina Abdulskytė plačiai aprašė 1919 m. proginį medalį, skirtą Lietuvos nepriklausomybės vienerių metų sukakčiai.¹ Tą patį medalį trumpai aprašė ir muziejininkas Vincas Ruzas.² Jis medalių grupei priskyrė ir dar kelis JAV pagamintus smulkiosios skulptūros dirbinius, nors jie yra medalių pavidalo ženkleliai.³ 1999 m. dar kartą buvo plačiau aprašytas 1919 m. medalis.⁴ Menotyrininkė Giedrė Jankevičiūtė paminėjo du skulptoriaus Vytauto Kašubos (1915–1997) sukurtus medalius – Vilniaus universiteto sukakčiai (1979) ir Lietuvos krikšto jubiliejui (1986).⁵ Tai buvo viskas. Vis dėlto sukurtų medalių buvo gerokai daugiau. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, Lietuvos muziejų rinkiniai pasipildė ne vienu prieš tai literatūroje neaprašytu išeivijoje pagamintu medaliu. Deja, dėl žinių stokos šie eksponatai ne visada tiksliai identifikuojami. Nurodomos dalies medalių klaidingos pagaminimo datos arba autorystė, nežinomi jų tiražai ar kita su jų gamyba susijusi informacija.

Pagal paskirtį medalai skirstomi į tris grupes: 1) apdovanojimai už nuopelnus (valstybinius, žinybinius, organizacijų, sporto, parodų) – jie dažniausiai gaminti su auselėmis ir kabinami ant kaspino; 2) atminimo ar pagerbimo – smulkiosios skulptūros kūriniai, dar vadinami stalo medaliais, kurie gali būti skirti ir apdovanoti, bet jie neturi auselės ir kaspino bei nėra skirti nešioti; 3) medalionai (it. *medaglione* – „didelis medalis“) – didelio skersmens vienpusiai medalai, kabinami ant sienos.

¹ Abdulskytė, Janina, „Lietuvos Respublikos garbės ženklai“, *Mūsų žodis*, 1991, Nr. 12, 33, 34.

² Ruzas, Vincas, XVI a. – XX a. pirmosios pusės lituanistiniai medalai Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos muziejuje: katalogas. Vilnius: LTSR istorijos ir etnografijos muziejus, 1988, 76, Nr. 148 (medalio numeris, – aut. past.).

³ *Ibid.*, 74, Nr. 144; 86, Nr. 156, 160; 100, Nr. 214.

⁴ *Mažieji Lietuvos istorijos paminklai. Nacionalinio M. K. Čiurlonio dailės muziejaus Numizmatikos skyriaus rinkiniuose*, sud. Janina Abdulskytė, Stanislovas Sajauskas ir Rūta Verkeliėnė. Vilnius: Nacionalinis M. K. Čiurlonio dailės muziejus, 1999, 55.

⁵ Jankevičiūtė, Giedrė, „Medaliai“, in *Skulptūra 1975–1990: albumas*, sud. Giedrė Jankevičiūtė ir Elona Lubytė. Vilnius: Aidai, 1997, 99–100.

Šio straipsnio objektu pasirinkti ne apdovanojimų medaliai, kokių buvo pasigaminę JAV vyčiai, skautai ar kitos lietuvių organizacijos, ne ant kaklo kabinami lietuviškų mokyklų baigimo medaliai (žinomi nuo 1918 m.) ir ne segami ar kabinami sporto varžybų apdovanojimai (žinomi nuo 1917 m.), o atminimo arba suvenyriniai medaliai. Dalį šių medalių buvo galima įsigyti perkant, o dalis buvo gaunami kaip apdovanojimai. Straipsnio tikslas – pirmą kartą išsamiau apžvelgti išeivijos medalininkystės istoriją, apimančią laikotarpį nuo XX a. pradžios iki 1990 m., kai buvo atkurta Lietuvos nepriklausomybė, pateikti informacijos apie medalių užsakovus ar sumanytojus, jų dailininkus, galimus gamintojus ir tiražus, medalių paskirtį, aptarti medalių pasirinktų temų aktualumą. Šiame straipsnyje siekiama žvilgtelėti ir į medalių temų aktualumą tarp kelių emigrantų kartų, to meto temų panašumus ir skirtumus Lietuvoje.

Pagrindiniai straipsnio šaltiniai yra įvairi lietuvių išeivių periodinė spauda: Čikagos „Draugas“, Monrealio „Nepriklausoma Lietuva“, Niujorko „Darbininkas“, Sidnėjaus „Mūsų pastogė“, Toronto „Tėviškės žiburiai“, Lietuvių numizmatų draugijos leidinys „The Knight“ (Albionas, Mičiganas) ir kiti. Medalių vaizdai paimti iš Lietuvos nacionalinio muziejaus ir privačių asmenų rinkinių bei spaudos.

Ankstyvoji išeivijos medalininkystė (XX a. I pusė)

Pirmoji emigrantų karta daugiausia buvo neišsilavinęs kaimo jaunimas, išvažiavęs ieškoti geresnio uždarbio, arba vadinamieji ekonominiai migrantai. Atvykusiųjų geroje rūpinosi išsilavinę lietuviai kunigai ir jų įkurtos lietuvių parapijos bei įvairios pašalpas skiriančios draugijos. Tad ir medalių gaminimo tradicijas išeivijoje pradėjo kunigai ir įvairios JAV lietuvių draugijos. Pavyzdžiui, spaudoje galima rasti duomenų, kad seniausia lietuvių Niujorko Šv. Kazimiero draugija, įkurta dar 1875 m., savo prezidentą Vincą Dzenkauską 1893 m. apdovanojo auksiniu medaliu, kurio vertė buvo 25 doleriai.⁶ 1895 m. Filadelfijos Šv. Antano draugija prisegė auksinį medalį savo sekretoriui už 4 metų darbą.⁷ Tokius auksinius nuopelnų medalius vėliau teikė ir kitos organizacijos. Šie medaliai dažniausiai būdavo su auselėmis, tautine (Vytis) ar organizacijos simbolika ir kitoje pusėje įrašytais apdovanojamo asmens vardu ir pavarde⁸; todėl šie medaliai dar vadinami vardiniais apdovanojimais ir nėra šio straipsnio tyrimo objektai.

Pirmosios idėjos apie išleidimą medalių, skirtų ne apdovanojimams, buvo iškeltos 1906 m. gegužės 28–31 d. Čikagoje vykusiame Susivienijimo lietuvių Amerikoje (SLA) seime. Kunigas Jonas Žilinskas (Žilius, 1870–1932) seimui pateikė pasiūlymą nulieti 2 500 vnt. dolerio dydžio (38 mm skersmens) medalių iš aliuminio „revoliucijos atminčiai“ ir juos pardavinėti po 1 dolerį, o gautus pinigus paaukoti „revoliucijai“. Seimas šio pasiūlymo neatmetė, bet atidėjo, nors kunigas pasiūlė apmokėti visas medalių pagaminimo išlaidas ir tam pateikė net 150 dolerių auką, o už tai paprašė 125 medalių, bet seimas pinigų skyrė Vilniaus universitetui atkurti.⁹ Revoliucijos medaliai buvo susiję su 1905–1907 m. Rusijoje

⁶ Skroblas, W., „Isz New Yorko“, *Lietuva*, 1894 sausio 20, Nr. 3, 2.

⁷ „Philadelphia, Pa.“, *Vienybė lietuvininkų*, 1895 rugsėjo 24, Nr. 39, 469.

⁸ *Mažieji Lietuvos istorijos paminklai*, 77, Nr. 33.

⁹ Širvydas, Vytautas, Diržys, Antanas ir Budreckis, Algirdas Martynas, *Susivienijimo lietuvių Amerikoje 90-ties metų istorija ir jos santrauka anglų kalba: 1886–1976*. New York: Susivienijimas lietuvių Amerikoje, 1976, 170.

kilusia revoliucija prieš carizmą ir Rusijos vykdytą politiką. 1905 m. Vilniuje susirinkęs lietuvių suvažiavimas siekė Lietuvos autonomijos, bet jau 1906 m. dėl didelių valdžios vykdytų represijų revoliucinės nuotaikos ėmė slopti. Gali būti, kad dėl greitų politinių pokyčių šie medaliai taip ir liko netirazuoti, nors dar ir po metų prašyta juos kuo greičiau išleisti.¹⁰ Tame pat seime J. Žilinskas siūlė nuliedinti ir 2 500 vnt. medalių Latvijos susijungimo su Lietuva atminčiai. Seimas pavedė tai padaryti 1906–1907 m. SLA prezidentui Pijui V. Birštonui, bet ir ši užduotis nebuvo įvykdyta.¹¹

Pirmieji lietuviški atminimo medaliai išeivijoje buvo pagaminti 1909 m. Tų metų gruodžio 5 d. Čikagoje surengtos pirmojo lietuviško Šv. Kazimiero seserų vienuolyno kampinio (kertinio) akmens šventinimo iškilmės. Šiam įvykiui atminti buvo nukaldinta medalių, kuriuos platinant įvairiose parapijose siekta surinkti papildomų lėšų. Medaliai buvo pagaminti su auselėmis, 38 mm skersmens, iš dviejų skirtingų metalų – aliuminio ir žalvario. Vienoje medalių pusėje buvo pavaizduotas šv. Kazimieras ir iškaltas įrašas: *Atminimui padėjimo kampinio akmens – 1909 – Šv. Kazimierai melskis už mus*, o kitoje – vienuolyno pastatas ir įrašas: *Šv. Kazimiero seserų vienuolynas. Chicago, Ill.*¹² (1 pav.). Šie medaliai, kaip matyti iš įrašo juose, buvo gaminti Čikagos įmonėje „American Badge Company“. Už juos sumokėti 383 doleriai, o nukaldinta net 10 400 vnt.¹³ Kas buvo šių medalių dailininkas, duomenų nėra, o sumanytojas ir užsakovas buvo vienuolyno statybos darbų vadovas kunigas Antanas Staniukynas (1865–1918). Vis tik, nors spaudoje šie daiktai ir vadinami medaliais, dėl pritvirtintos auselės jiems labiau tiktų ženklelių pavadinimas. Tokios išvaizdos ženkleliai tuo metu buvo įprasti, nes buvo skirti nešioti prie kišeninių laikrodžių grandinelių, ir tokių medalių formos atminimo ženklelių JAV tarp lietuvių pagaminta ir daugiau. Nors šie medaliai-ženkleliai nėra tikrieji medaliai, dėl to, kad jie taip vadinti spaudoje ir buvo ankstyviausi tokio pobūdžio objektai, pagaminti išeivijoje, juos būtina paminėti.

1 pav. Medalis, skirtas pirmojo lietuviško Šv. Kazimiero seserų vienuolyno kampinio (kertinio) akmens šventinimo iškilmėms. 1909 m. Aliuminis. Ø 38 mm. Privatus rinkinys

¹⁰ Tareila, Jonas, „Reikalai Susivienijimo Lietuvių Amerikoje“, *Lietuva*, 1907 balandžio 5, Nr. 14, 3.

¹¹ Širvydas, Diržys ir Budreckis, *Susivienijimo lietuvių Amerikoje...*, 170.

¹² Ruzas, XVI a. – XX a. pirmosios pusės lituanistiniai medaliai..., 100–101, Nr. 214.

¹³ Staniukynas, Antanas, „Šv. Kazimiero seserų vienuolijos aukų ataskaita“, *Draugas*, 1910 balandžio 28, Nr. 17, 337.

Pirmieji tradicinės išvaizdos lietuviški atminimo medaliai išeivijoje pagaminti 1920 m. sausį.¹⁴ Lietuvių numizmatikos ir istorijos draugija (įkurta 1917 m.), kurios išdininkas buvo studentas Aleksandras Račkus (1893–1965), kreipėsi į netoli Čikagos gyvenusį belgų medalininką Albertą Louis Van den Bergheną (1850–1921) su prašymu sukurti medalį Lietuvos nepriklausomybės paskelbimui paminėti. Medalio idėjos autorius buvo tas pats A. Račkus, kuris kartu su fotografu J. B. Kudirka parengė medalio dizainą ir grafinį apipavidalinimą, o modelį paruošė A. L. Van den Berghenas.¹⁵ Tikėtina, kad J. B. Kudirka buvo atsakingas tik už Antano Smetonos portretą, nes tuo metu platino tapytas naujojo prezidento nuotraukas, o visą medalį apipavidalino A. Račkus. Jis yra žinomas kaip kultūros veikėjas, kolekcininkas ir gydytojas, bet buvo ir labai talentingas dailininkas, grafikas. A. Račkus sukūrė vinjetes laikraščiams „Darbininkas“, „Tautos rytas“, „Moksleivis“ ir kitiems, piešė karikatūras, peizažus, plakatus ir kt.¹⁶ 1919 m. lapkričio 5 d. medalio projektas buvo pristatytas Pirmojo pasaulinio karo medalių parodoje, vykusioje Čikagoje, ir sulaukė teigiamų atsiliepimų. Šiame medalyje, be averse pavaizduoto prezidento portreto ir lietuviško įrašo „Pirmasai Lietuvos prezidentas Antanas Smetona“, A. Račkus pateikė ir labai daug įvairios tautinės simbolikos, kurią perkėlė ir į medalio kitą pusę – reversą (2 pav.). Šią simboliką jis paaiškino straipsniuose ir medalio pase.¹⁷ Naujasis medalis ne visų lietuvių buvo sutiktas palankiai, buvo tokių, kurie kaltino pasipininigavimu, nes planuota, kad 500 vnt. medalių bus padovanota, o 2 500 vnt. – pardavinėjama Lietuvoje ir JAV.¹⁸ Iš karto užkliuvo ir medalyje pastebėta šiurkšti klaida – netiksli nepriklausomybės paskelbimo data. Reverse ant vaidilutės laikomo skydo yra lotyniškas įrašas, kuris lietuviškai būtų verčiamas taip: „Iš Aukščiausiojo 16 dienoje vasario, metuose Viešpaties 1919, Lietuva pareiškė pasiryžimą būti laisva, suvienyta ir nepriklausoma“¹⁹. Iš bronzos pagamintus medalius, kaip matome iš reversuose esančio įrašo, kaldino Niujorko „Medallic Art Company“ (įkurta 1903 m.). Idėjos autoriams viso suplanuoto tiražo (3 000 vnt.) pagaminti nepavyko. Dėl pinigų trūkumo bronzinių medalių nukaldinta ir išdalyta tik 500 vnt.²⁰ 1922 m. rugpjūčio 28 d. Prezidentui A. Smetonai Kaune įteiktas vienintelis medalis, nukaldintas iš 18 karatų (750 prabos) aukso, kurio svoris buvo lygus 100 auksinių dolerių (apie 160 g).²¹

¹⁴ „Lietuvos neprigulmybės medalis“, *Draugas*, 1920 sausio 23, Nr. 19, 2.

¹⁵ Račkus, Aleksandras, „Pasaulio artistas tveria Lietuvai veiklą“, *Vytis*, 1919, Nr. 14, 11–12; Račkus, A., „Lietuvos neprigulmybės medalio aprašymas“, *Draugas*, 1920 sausio 23, Nr. 19, 3.

¹⁶ Gyvenimo draugas, „Dr. Aleksandras M. Račkus“, *Vytis*, 1922 kovo 31, Nr. 6, 175.

¹⁷ Račkus, A., „Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo paminėjimui medalio atvaizdas“, *Vytis*, 1920, Nr. 3, 8–9; Račkus, „Lietuvos neprigulmybės medalio aprašymas“, 3.

¹⁸ Šliūpas, Kęstutis, „Busi[n]ess Is Business“, *Tėvynė*, 1920 vasario 6, Nr. 6, 2.

¹⁹ „Nesityčiokime iš lietuvių tautos sielos“, *Vienybė lietuvininkų*, 1920 vasario 4, Nr. 5, 4.

²⁰ Volteris, Eduardas, „Lietuvos medalių dailė ir dailininkai“, *Iliustruotoji Lietuva*, 1927 balandžio 30, Nr. 17, 138.

²¹ „Amerikiečių medalis L. nepriklausomybės paskelbimui“, *Žemdirbių balsas*, 1922 rugsėjo 7, Nr. 33, 6–7.

2 pav. Medalis, skirtas Lietuvos nepriklausomybės paskelbimui paminėti. 1920 m.
Dail. Albertas Louis Van den Berghenas. Žalvaris. Ø 50,5 mm. LNM, M 9893

Iki šiol lietuviškoje literatūroje šių medalių pagaminimo datos buvo nurodomos netikslios (1919 arba 1922 m.) ir klaidingai rašyta, kad jie skirti 1-osioms nepriklausomybės atkūrimo metinėms pažymėti.²² Medalių averse nurodyta 1919 m. data pažymi prezidento išrinkimo metus, o patys medaliai skirti Lietuvos nepriklausomybės paskelbimui pažymėti.

Nauji tradicinės išvaizdos lietuviški atminimo medaliai pagaminti 1936 m. JAV, švenčiant Lietuvį Romos katalikų susivienijimo 50 metų jubiliejų. Tačiau medalius nukaldino ne pati organizacija, o vienas iš jos skyrių – Šv. Kazimiero parapijos 10 kuopa, įsikūrusi Filadelfijoje. Medaliai išdalyti lapkričio 22 d. visiems atvykusiesiems į šventinį renginį. Šventės ir medalio idėjos sumanytojas buvo aktyvus kuopos pirmininkas Antanas Užumeckis (1872–1941)²³, atvykęs į JAV dar 1888 m. Iš žalvario nukaldintų 27 mm skersmens medalių vienoje pusėje pavaizduota Aušros Vartų Dievo Motina ir legenda „Lietuvių rymo katalikų susivienijimas Amerikoje. Jubiliejų parengė – 10 kuopa – Phila., Pa.“, o kitoje – Vytis skyde su 1886 m. data ir legenda „Lietuva, tėvynė mūsų, Lapkričio 22 d., 1886 m. – L.R.K.S.A. – Lapkričio 22 d. 1936 m.“ (3 pav.).

²² *Mažieji Lietuvos istorijos paminklai*, 32; Ruzas, XVI a. – XX a. pirmosios pusės lituanistiniai medaliai..., 76, Nr. 148; Abdulskytė, „Lietuvos Respublikos garbės ženklai“, 33.

²³ Jurgietis, „Girtinas užsimojimas“, *Draugas*, 1935 spalio 13, Nr. 242, 4.

3 pav. Filadelfijos 10 kuopos medalis, skirtas Lietuvių Romos katalikų susivienijimo 50 metų jubiliejui. 1936 m. Žalvaris. Ø 27 mm. LNM, M 10647

Nors įvairioje literatūroje, muziejų rinkinių aprašuose ar tarp kolekcininkų minimi ir kiti medaliai, pavyzdžiui, 1930 m. Vytauto Didžiojo jubiliejaus, visi jie buvo medalių formos ženkleliai. Iki Antrojo pasaulinio karo pradžios pirmoji emigrantų karta daugiau atminimo medalių nesukūrė.

Antrosios emigrantų kartos medalininkystės tradicijos (XX a. II pusė)

1944 m. Sovietų Sąjungai dar kartą okupavus Lietuvą, į vakarus iš šalies pasitraukė apie 58 tūkst. lietuvių. Iki 1949–1954 m. dauguma jų gyveno ir dirbo Austrijos ar Vokietijos stovyklose, o vėliau gavo leidimus išvykti į JAV, Kanadą, Australiją, Didžiąją Britaniją, Lotynų Amerikos šalis. Tai buvo antroji emigrantų karta, kurios pasaulėžiūra susiformavo jau nepriklausomoje Lietuvoje ir kuriai priklausė jauni išsilavinę asmenys, savo šalį palikę ne dėl didesnių pinigų, o dėl politinių priežasčių. Naujosios kartos emigrantų pasaulėžiūros pokyčiai akivaizdžiai atsispindi ir medalininkystės srityje.

Pirmasis naujųjų emigrantų medalis sukurtas ir pagamintas 1948 m., kaip manoma, vienoje iš Vokietijoje buvusių perkeltųjų asmenų stovyklų. Apie šį medalį išeivijos kolekcininkai neturi jokių duomenų, išskyrus tai, kad toks medalis jiems buvo žinomas. Iš bronzos nukaldintame 40 mm skersmens medalio averse pavaizduoti du Vyčio herbai – vienas modernus, o kitas datuojamas XVI a. – bei įrašas „Nebus taikos / be laisvos / Lietuvos“. Kitoje medalio pusėje matome prieš Nukryžiuotąjį besimeldžiančią ilgakasę lietuvaite ir datą „1948 II 16“.²⁴ Data medalyje rodo, kad jis buvo skirtas Lietuvos nepriklausomybės 30-mečiui pažymėti. Šis medalis yra vienas paslaptiniausių ir rečiausių lietuviškų

²⁴ „Letters“, *The Knight*, 1992 November-December, vol. 15, no. 2, 10.

proginių medalių, apie kurį jokių duomenų spaudoje rasti nepavyko. Tad neaišku, nei kas jų sumanytojas, nei kas dailininkas, nei kur ir kiek jų nukaldinta.

1950 m. Australijos lietuvių draugijos skyrius Adelaidėje sugalvojo pagaminti medalių, skirtą lietuvių kolonijos Australijoje įsteigimui atminti. Šio medalio projektui parengti buvo paskelbtas slaptas konkursas, kuriame galėjo dalyvauti visi Australijoje gyvenantys lietuviai skulptoriai. Apie 30 mm skersmens medalyje turėjo būti pavaizduota lietuvių išeivija Australijoje su šalies herbu ir įrašu „Lithuanians in Australia“, o kitoje pusėje – Lietuvos herbas ir įrašas „Lietuva Tėvynė mūsų“. Be to, medalyje turėjo būti palikta vietos asmens pavardei ir išsilaipinimo Australijoje datai išgraviruoti. Konkurso nugalėtojui, pateikusiam savo darbą iki lapkričio 16 d., numatyta 20 svarų premija.²⁵ Kokia buvo konkurso baigtis, spaudoje nepranešta. Apie šį medalių dar kartą priminta 1952 m., nurodant, kad medalio iniciatorius yra 1949 m. į Australiją atvykęs lakūnas Jonas Pyragius (1901–1975) ir kad medalio vienoje pusėje yra Lietuvos Vytis, o kitoje – Australijos vėliava.²⁶ Ar tuo metu jau turėtas galutinis medalio projektas, ar jie jau buvo pagaminti, nežinoma. Daugiau rašytinių žinių apie šiuos medalius rasti nepavyko, bet žinoma, kad jie buvo pagaminti.

Australijoje Lietuvos atgimimo sąjūdžio Adelaidės skyrius, kurio pirmininkas buvo aktyvus voldemarininkas Ignas Taunys (1911–2008), 1967 m. pagamino medalių, skirtą buvusiam Lietuvos ministrui pirmininkui Augustinui Voldemarui (1883–1942) atminti. 51 mm skersmens medalio projektą parengė Adelaidėje gyvenęs tapytojas, teatro dekoratorius Stasys Neliubšys (1898–1976), kuris 1922–1925 m. mokėsi Kauno meno mokykloje. Medalių nukaldinta vos 115 vnt. bronzinių, 5 sidabriniai ir 3 vienpusiai su kitoje pusėje išgraviruotu anglišku įrašu. Vienoje medalių pusėje pavaizduotas A. Voldemaras ir iškaltas įrašas „Augustinas Voldemaras. 1883“, o kitoje – įrašas „Pirmas nepriklausomos Lietuvos ministras pirmininkas 1918 // Sovietų išvežtas Sibiran. 1940“. Medalių averse yra dailininko inicialai S. N., o reverse – gamintojo pavadinimo raidės K. G. L. (4 pav.). Medalius nukaldino Melburno firma „K. G. Luke Ltd.“. Jie buvo parduodami po 7 Australijos dolerius.²⁷ Šių medalių Lietuvos muziejų rinkiniuose labai mažai. Jų išleidimo data iki šiol buvo nežinoma, ir Trakų istorijos muziejus juos siejo su A. Voldemaro 100-osiomis gimimo metinėmis bei datavo 1983 m.²⁸, o Vytauto Didžiojo karo muziejus – 1955–1960 m.²⁹ A. Voldemaro medaliai, kaip nurodoma spaudoje, buvo skirti ir artėjančiai Lietuvos valstybės atkūrimo 50 metų sukakčiai.³⁰ Ši svarbi sukaktis medaliais pažymėta ir JAV bei Kanadoje.

²⁵ „Lietuvių skulptorių dėmesiai“, *Mūsų pastogė*, 1950 rugsėjo 6, Nr. 84, 6.

²⁶ „Australijos lietuvių...“, *Nepriklausoma Lietuva*, 1952 birželio 18, Nr. 25, 4.

²⁷ „A. Voldemarui atminti medalis“, *Mūsų pastogė*, 1967 gegužės 29, Nr. 21, 8; „Medalis prof. Augustinui Voldemarui prisiminti“, *Europos lietuvis*, 1967 lapkričio 7, Nr. 44, 4.

²⁸ Poviliūnas, Virgilijus, „Laiškas Augustinui Voldemarui“, *Voruta*, 2012 gruodžio 22, Nr. 26, 8.

²⁹ Medalis. Skirtas pirmojo Lietuvos Respublikos ministro pirmininko Augustino Voldemaro atminimui | Ekspozitai ir vertybės | Limis, VDKM M 442.

³⁰ „Medalis prof. Augustinui Voldemarui prisiminti“, 4.

4 pav. Medalis, skirtas Lietuvos ministrui pirmininkui Augustinui Voldemarui atminti. 1967 m. Dail. Stasys Neliubšys. Pasidabruota bronzą. Ø 51 mm. Privatus rinkinys

1968 m. rugsėjo 22 d. Toronto filatelistų ir numizmatų draugijos susirinkime nutarta jubiliejinius metus užbaigti lapkričio 2–3 d. įvyksiančia filatelijos ir numizmatikos paroda bei pagaminti medalį. 40 mm skersmens medalio vienoje pusėje pavaizduota skulptoriaus Juozo Zikaro (1881–1944) sukurta „Laisvė“ ir įrašas „Lithuania. 1918–1968“, o kitoje matyti Kanados simbolis – klevo lapas ir „stulpai“ bei įrašas „Toronto Lithuanian Philatelic - Numismatic Society“. Medaliai nukaldinti bronziniai (kaina – po 4,5 dolerio su dėžute ir po 3 dolerius be dėžutės) ir 500 vnt. numeruotų sidabrinių (999 prabos) (kaina – po 12 dolerių be dėžutės). Pardavus medalius gautas pelnas turėjo būti skirtas tolesnei klubo veiklai.³¹ Kas buvo šių medalių dailininkas ir gamintojas, spaudoje nerašyta, bet medalių aversu yra matomos raidės B ir I, o reverse – įrašas „Wellings“. Toronto filatelistų ir numizmatų draugijos pirmininkas tuo metu buvo filatelistas kunigas Bronius Jurkšas (1914–1991). Jis 1952–1974 m. gyveno Kanadoje, o prieš tai dirbo Ispanų kraštų technikos ir amatų mokyklose, kuriose 10 metų dėstė muziką ir braižybą.³² Medalis meniniu aspektu nėra unikalus: jo aversu kopijuojamas 1928 m. J. Zikaro sukurtas nepriklausomybės jubiliejinis medalis. Dailininkas medalį tik papildė savo sukomponuotais įrašais. Taigi negali būti jokių abejonių, kad medalio idėjos autorius ir dailininkas yra B. Jurkšas. Medalius, kaip galima suprasti iš įrašo, nukaldino privati kalykla Ontarijuje „The Wellings Corporation Limited“ (įkurta 1865 m.). Šis medalis buvo pirmas, bet ne vienintelis Kanados lietuvių medalis.

JAV lietuvių pelno nesiekiančios šalpos organizacijos Lietuvių fondo (įkurto 1962 m.), kuris rėmė lietuvių išeivijos švietimą, kultūrą, mokslą ir spaudą, valdyba 1968 m. sausį paskelbė, kad vasario 16 d. išleidžia jubiliejinį medalį, skirtą Lietuvos valstybės atkūrimo 50 metų sukakčiai paminėti. Medalio idėjos ir eskizo autorius buvo valdybos vykdomasis

³¹ „Jubiliejinė paroda Toronte“, *Tėviškės žiburiai*, 1968 spalio 24, Nr. 43, 6, 9.

³² „Kun. Bronius Jurkšas...“, *Darbininkas*, 1974 rugsėjo 6, Nr. 36, 5.

viceprezidentas, buvęs Lietuvos pulkininkas Antanas Rėklaitis (1897–1977), o medalio išleidimą finansavo tarybos narys Balys Poškus (1921–1995). Turėjo būti trys medalio variantai: pirmasis – su karaliaus Mindaugo portretu, antrasis – su Vytauto Didžiojo portretu, trečiasis – su atkurtos Lietuvos valstybės trijų prezidentų atvaizdais. Kita visų medalių pusė buvo numatyta vienoda – su Vyčiu ir Gediminaičių stulpais. Abiejose medalių pusėse turėjo būti jubiliejinės sukakties įrašai ir datos. Medalio grafinį projektą parengė Čikagoje gyvenęs miškininkas, filatelistas, dailininkas Antanas Beleška (1911–2005). Medaliams kaldinti gauta pasiūlymų iš Japonijos, Šveicarijos, Vokietijos, bet pasirinkta palankiausias sąlygas pateikusi kalykla iš JAV – „The Franklin Mint“ (Vava (Wawa), Pensilvanija) (įkurta 1964 m.). Pirmiausia pasirinkta nukaldinti tik trečiojo varianto medalių, o kitų variantų medalius nutarta užsakyti tik tuomet, kai bus surinkta pinigų už pirmuosius parduotus medalius. Medalių leidėjai siekė jais išgarsinti Lietuvą ir iš jų platinimo gautą pelną paskirti Lietuviių fondui.³³ 39 mm skersmens sidabrinių medalių averse pavaizduoti trys Lietuvos prezidentai, nurodytos jų pavardės ir gyvenimo datos, yra įrašas „Presidents of Lithuania“, o reverse – Vytis, datos „1918 / 1968“ ir įrašai „50th Anniversary of Declaration of Lithuania Restoration / Lithuania Kingdom 1251–1795“ (5 pav.). Medalio averso dizainas neoriginalus – nukopijuotas nuo 1966 m. išleisto medalio, skirto deimantiniam (75 metų) Amerikos numizmatų asociacijos (ANA) jubiliejui. Šiame medalyje pavaizduoti trijų asmenų – įkūrėjo, pirmojo prezidento ir viceprezidento – biustai.

5 pav. Lietuvos valstybės atkūrimo 50 metų sukakties medalis: prezidentai. 1968 m.
Dail. Antanas Rėklaitis ir Antanas Beleška. Sidabras. Ø 39 mm. LNM, M 3606

Jubiliejinių medalių kaina buvo 10 dolerių, o su specialia dėžute – 12,5 dolerio. Šių medalių idėja A. Rėklaičiui kilo 1966 m. vasarą. Dėl galimo projekto jis tarėsi su daugeliu menininkų, istorikų, lituanistų, numizmatų ir diplomatų. Prie medalio projekto daugiausiai prisidėjo Lietuvos generalinis konsulas Petras Povilas Daužvardis (1895–1971). Nors pradžioje numatyta nukaldinti 5 000 vnt. medalių, pagaminta tik 3 000 vnt. už

³³ „Jubiliejinis medalis“, *Lietuvių dienos*, 1968 sausio 15, Nr. 1, 11.

12 000 dolerių.³⁴ Tad vieno medalio savikaina buvo 4 doleriai. 1970 m. jų padovanota ir parduota 1 723 vnt., o uždirbti 3 085 doleriai. 1979 m. dar buvo likę 400 vnt. neišplatintų medalių.³⁵

1972 m. gegužės 12 d. nukaldinti pirmojo varianto medaliai su karaliaus Mindaugo atvaizdu. Jų projektą parengė skulptorius V. Kašuba, kuris 1939 m. baigė Kauno meno mokyklą. Šių medalių toje pačioje kalykloje „The Franklin Mint“ nukaldinta 1 000 vnt. Tokio pat dydžio ir metalo medalių pardavimo kaina buvo jau kiek didesnė – 12,50 dolerio, o su reprezentacine dėžute – 15 dolerių.³⁶ Kaip ir prieš tai buvęs medalis, šis buvo su įrašais tik anglų kalba. Averse aplink karaliaus Mindaugo atvaizdą yra legenda „Mindaugas King of Lithuania“ ir datos „1251–1263“, o reverse – tie patys įrašai, bet išskirtiniu šriftu, priderintu prie stilizuoto Vyčio (6 pav.). Dėl medaliuose nurodytos 1968 m. datos jie Lietuvoje dažniausiai taip ir datuojami, bet iš tiesų buvo nukaldinti tik po ketverių metų. Pažymėtinas ir dar vienas faktas. Mindaugui skirtą medalį planuota nukaldinti dar 1951 m. Tai padaryti buvo numatęs Karaliaus Mindaugo krikšto 700 metų sukakčiai minėti komitetas, kurį organizavo Amerikos lietuvių Romos katalikų federacijos įkurtas Lietuvių kultūros institutas.³⁷

6 pav. Lietuvos valstybės atkūrimo 50 metų sukakties medalis: Mindaugas. 1972 m.
Dail. Vytautas Kašuba. Sidabras. Ø 39 mm. Privatus rinkinys

Medalių su Vytauto Didžiojo atvaizdu, arba antrojo varianto medalių, projektus skulptorius V. Kašuba parengė 1975 m. pavasarį, ir buvo ieškoma galimybių dar tais pačiais metais juos išleisti³⁸, tačiau medaliai nenukaldinti. To priežastis nežinoma, bet tikėtina,

³⁴ Janušaitis, Jurgis, „Medalis kalba apie Lietuvą“, *Draugas*, 1970 lapkričio 11, Nr. 265, 4.

³⁵ „Jubiliejinis trijų prezidentų medalis“, *Draugas*, 1979 birželio 18, Nr. 141, 2.

³⁶ „Karaliaus Mindaugo medalis“, *Draugas*, 1972 gegužės 16, Nr. 115, 4; Janušaitis, Jurgis, „Lietuvių fondo didįjį ramstį užkalbinus“, *Draugas*, 1975 balandžio 7, Nr. 81, 2.

³⁷ „Minėkim Mindaugo krikšto 700 metų sukaktį“, *Vytis*, 1991, Nr. 8, 13.

³⁸ Janušaitis, „Lietuvių fondo didįjį ramstį užkalbinus“, 2.

kad susidomėjimas Lietuvių fondo išleistais medaliais buvo per mažas, nes vietoje planuotų kiekvieno varianto 5 000 vnt. tiražo³⁹ pagaminta tik 4 000 vnt.

Vilniaus krašto lietuvių sąjungos (įkurtos 1950 m. Čikagoje), kuri atstovavo Vilniaus krašto lietuviams, Detroito skyrius 1974 m. pradžioje pagamino medalių Vilniaus 650 metų sukakties proga. Ši idėja kilo centro valdybos pirmininkui Kaziui Veikučiui (1902–1980). Medalių projektą parengė Detroito teatro dekoratorius, dailininkas Eduardas Vasiliauskas (1913–1997); pastarajam pavesta pasirūpinti ir medalių gamyba.⁴⁰ Medaliai užsakyti 1973 m. rugpjūtį Japonijoje ir turėjo būti pagaminti 1973 m. spalio 7 d. vykšiančiam minėjimui, bet dėl medalio pavyzdyje padarytos klaidos jų gamyba užtruko. Dėl to, kad minėjimui medalių nukaldinti nespėta, nutarta vietoje planuotų 1 000 vnt. nukaldinti tik 500 vnt. Medaliai išplatinti visiems skyriams. Jie buvo nedideli – apie 25 mm skersmens, vienpusiai. Medaliuose pavaizduotas kunigaikštis Gediminas, o tolumoje – Vilniaus Katedros su varpine ir aukštutinės pilies vaizdai, aplinkui iškaltas įrašas „Lietuvos sostinė Vilnius. 1323–1973“ (7 pav.). Medalius numatyta gaminti paausuotus, bronzinius ir galbūt sidabrinus, o jų kaina turėjo būti 2,50 dolerio.⁴¹ Vėliau spaudoje šie medaliai vadinti ženklais arba žymenimis, o jų pardavimo kaina nurodyta 2 doleriai.⁴² Pagal turimą aprašą (medalių matyti neteko) galima spręsti, kad medaliai buvo kabinami ant juostelės arba segami.

7 pav. Vilniaus 650 metų sukakties medalio piešinys. 1973 m. Dail. Eduardas Vasiliauskas. „Nepriklausoma Lietuva“, 1973 rugsėjo 19, Nr. 38, 10

1974 m. Amerikos lietuvių aeroklubas Čikagoje, minėdamas 40 metų Stepono Dariaus ir Stasio Girėno skrydžio per Atlantą sukaktį, pagamino 50 mm skersmens atminimo medalių, kurie visuomenei pristatyti gegužės 12 d. Jų buvo du variantai: sidabriniai (999 prabos) ir bronziniai. Pirmųjų kaina su dėžute – 25 doleriai, o bronzinių – 10 dolerių.

³⁹ Janušaitis, Jurgis, „Medaliai, kuriais nesipuošime krūtinę“, *Draugas*, 1968 vasario 17, Nr. 41, 7.

⁴⁰ Musteikis, A., „Vilniaus ženklai“, *Draugas*, 1974 vasario 7, Nr. 32, 4; „Daugiau kalbėsi – aiškiau bus!“, *Nepriklausoma Lietuva*, 1973 rugsėjo 19, Nr. 38, 10.

⁴¹ „Vilniaus medalis“, *Europos lietuvis*, 1973 lapkričio 20, Nr. 47, 2.

⁴² „Lietuvių kultūros klubas gyvas ir veiklus“, *Darbininkas*, 1974 balandžio 26, Nr. 17, 8.

Medalius gamino kalykla „Hamilton Mint“ (Arlington Hightsas (*Arlington Heights*), Ilinojus). Medalių averse matome skulptoriaus Broniaus Pundziaus (1907–1959) 1935 m. su-kurtus lakūnų bareljefus ir įrašytus jų vardus bei skridimo datą, o reverse – lėktuvo „Lituanica“ skrydžio žemėlapyje bei įrašą „Šį skridimą skiriame ir aukojame tau, jaunoji Lietuva“⁴³ (8 pav.). Kas šio medalio autorius, spaudoje nerašyta, bet Lietuvių numizmatų draugijos leidinyje „The Knight“ nurodyta, kad juos suprojektavo Čikagos lietuvių aeroklubo pirmi-ninkas, architektas, lakūnas Vytautas Peseckas (1923–2015), ir jų nukaldinta 125 vnt. sida-brinių, o bronzinių – 80 vnt.⁴⁴ Tačiau tuo pat metu su šiuo aeroklubu bendradarbiavo ži-nomas Čikagos skulptorius, dailininkas, dizaineris Petras Aleksa (1924–2018). Pagal jo projektą klubas 1975 m. pagamino lėktuvų ANBO konstruktoriaus Antano Gustaičio (1898–1941) plastikinių bareljefų.⁴⁵ Tad ir šių medalių projektas galėjo būti parengtas P. Aleksos.

8 pav. Medalis, skirtas Stepono Dariaus ir Stasio Girėno skrydžio per Atlantą 40 metų sukakčiai. 1974 m. Sidabras. Ø 50 mm. Privatus rinkinys

1976–1977 m. Kanadoje pagaminti du lietuviški medaliai, kuriuos išleido Hamiltone (Kanadoje, Ontarijo provincijoje) 1974 m. įkurta bendrovė „Balticoins“. Ši bendrovė plana-vo nukaldinti 30 skirtingų suvenyrinių medalių, kurie būtų skirti estų, latvių ir lietuvių tremties 30-mečiui (1944–1974) atminti, tačiau tiražuota tik 10 variantų medalių. Visi jie turėjo serijos pavadinimą „The Baltic Saga“ („Baltijos odisėja“) ir serijos numerį. Du pas-kutinieji (Nr. 9 ir 10) buvo skirti būtent Lietuvai. Tai buvo 1976 m. nukaldintas medalis su stilizuotais medžiais – egle, beržu ir ąžuolu – ir 1977 m. pagamintas medalis, skirtas Mika-lojaus Konstantino Čiurlionio (1875–1911) 100 metų gimimo sukakčiai (9 pav.). Medalių projektus parengė žinomas Toronto dailininkas, grafikas Telesforas Valius (1914–1977),

⁴³ „Dariaus ir Girėno medalis“, *Draugas*, 1974 kovo 14, Nr. 62, 8; „Dariaus ir Girėno medalis“, *Draugas*, 1974 lie-pos 17, Nr. 165, 2.

⁴⁴ „Lithuanian Aero Club Darius & Girėnas Memorial Medal“, *The Knight*, 1979 February-March, vol. I, no. 5, 1.

⁴⁵ „Biustas gen. inž. A. Gustaičiui pagerbti“, *Naujienos*, 1975 birželio 5, Nr. 131, 6.

kuris 1937 m. baigė Kauno meno mokyklą. Visi serijos medaliai pagaminti iš 99,9 proc. sidabro, 40 mm skersmens ir 30 g svorio. Jų kaina buvo po 26,50 dolerio. Medalių planuota nukaldinti ne daugiau nei po 3 000 vnt. ir kartu pagaminti auksinių (22 karatų) ir platinių. Nuo kiekvieno parduoto medalio bendrovė „Balticoin“ 1,5 dolerio aukojo Kanados baltiečių federacijai.⁴⁶

9 pav. Medalis, skirtas Mikalojaus Konstantino Čiurlionio 100-osioms gimimo metinėms. 1977 m. Dail. Telesforas Valius. Sidabras. Ø 40 mm. Privatus rinkinys

1979 m. Akademinio skautų sąjūdžio Filisterių sąjungos Los Andželo skyrius, kurio pirmininkas buvo Jonas Laimis Venskus (1939–2019), sudarė komitetą, kuris skulptoriui V. Kašubai užsakė sukurti Vilniaus universiteto 400 metų sukaktuvinį medalį. Medaliai buvo pagaminti spalį kalykloje „The Franklin Mint“. Jų buvo keli variantai: 70 mm skersmens patinuoti bronziniai (kaina su dėžute – 15 dolerių) (10 pav.); tokio pat dydžio iš blizgančios bronzos (20 dolerių); 44 mm skersmens iš veidrodinio sidabro (35 doleriai); 44 mm skersmens sidabriniai paausuoti (40 dolerių); 44 mm skersmens auksiniai (14 karatų, arba 585 prabos). Medalių averse – Vilniaus universiteto pastatai ir įrašas „Vilniaus universitetas. 1579–1979“, o reverse – stilizuotas antspaudo vaizdas su aštuoniais ratu išdėstytais herbais, kurių centre yra Vytis. Šie herbai yra asmenų, kurie rėmė universitetą, – keturių karalių: Žygimanto II Augusto, Stepono Batoro, Zigmanto III Vazos, Stanislovo Augusto, trijų didikų: vyskupo Valerijono Protasevičiaus (~1505–1579), Radvilų bei Sapiegų giminių ir popiežiaus Grigaliaus XIII (1572–1585). Aplinkui iškaltas lotyniškas įrašas.⁴⁷ Pažymėtina, kad ne visus herbus dailininkas pavaizdavo tiksliai. Pavyzdžiui, Stepono

⁴⁶ „Meniški medaliai...“, *Tėviškės žiburiai*, 1974 birželio 20, Nr. 25–26, 5; „Baltic saga – mūsų gyvenimo istorija“, *Tėviškės žiburiai*, 1976 rugpjūčio 26, Nr. 34–35, 6; „Baltic saga – meniški suvenyriniai medaliai“, *Tėviškės žiburiai*, 1977 balandžio 21, Nr. 16, 6.

⁴⁷ Jurkus, Paulius, „Išleidžiamas Vilniaus universiteto sukaktuvinis medalis“, *Draugas*, 1979 rugpjūčio 2, Nr. 179, 4; „Jau nukaltas Vilniaus universiteto sukaktuvinis medalis“, *Dirva*, 1979 lapkričio 29, Nr. 46–47, 4.

Batoro turėjo būti ne erelis su raiteliu, o trys vilko dantys, Stanislovo Augusto – ne erelis, o jautukas, Radvilų giminės – ne kryžius, o erelis.

10 pav. Medalis, skirtas Vilniaus universiteto 400 metų sukakčiai. 1979 m.
Dail. Vytautas Kašuba. Bronza. Ø 70 mm. Privatus rinkinys

Šie medaliai buvo aukšto meninio lygio ir labai gerai pagaminti, tad paklausūs – jų tiražuotos net trys laidos. Iš viso nukalta 5 450 medalių: 70 mm skersmens patinuočių bronzinių 1 500 vnt.; iš blizgančios bronzos – 300 vnt.; 44 mm skersmens sidabrinių – 400 vnt.; paausuotų – 200 vnt.; auksinių – 50 vnt.⁴⁸ 1980 m. išleista trečia laida medalių, tarp kurių buvo ir naujas variantas – 44 mm skersmens bronziniai (kaina – 8 doleriai).⁴⁹ Jų nukaldinta 3 000 vnt. Medalių komitetas veikė iki 1985 m., kol buvo išplatinti visi medaliai. Skulptoriui V. Kašubai pagal sutartį sumokėtas 1 920 dolerių atlygis.⁵⁰ Iš pelno, kuris turėjo būti gautas, planuota anglų kalba išleisti knygą apie Vilniaus universitetą.

1983 m. Amerikos lietuvių Romos katalikų federacijos sudarytas Šv. Kazimiero sukakties komitetas, planuodamas prasmingai paminėti Šv. Kazimiero (1458–1484) mirties 500 metų sukaktį, nusprendė išleisti medalį. Jo projektą parengė skulptorius, keramikas Petras Vaškys (1921–2001), 1944 m. baigęs Kauno taikomosios ir dekoratyvinės dailės institutą, o skulptoriaus diplomą įgijęs 1948 m. Romoje. Medalius planuota nukaldinti birželio viduryje kalykloje „The Franklin Mint“: 200 vnt. sidabrinių (kaina – po 45 dolerius) ir 5 000 vnt. bronzinių (kaina – po 10 dolerių). Už projekto parengimą ir medalių nukaldinimą sumokėti 24 306 doleriai.⁵¹ 44 mm skersmens medalių, kurie pradėti platinti rugpjūtį,

⁴⁸ „Vilnius Univ. Medal Update“, *The Knight*, 1980 February-March, vol. 2, no. 5, 2.

⁴⁹ „Vilniaus universiteto medalis“, *Draugas*, 1980 birželio 21, Nr. 145, 4.

⁵⁰ Vilniaus universiteto muziejaus informacija, žr.: Vilniaus universiteto 400 metų jubiliejinis medalis | Ekspozitai ir vertybės | Limis, <https://www.limis.lt/valuable/e/806554/702628622?searchId=63549169&menuIndex=0&digitalObjectId=779910549>.

⁵¹ „Reikalinga skubi finansinė parama“, *Dirva*, 1983 birželio 2, Nr. 22, 9; „Šv. Kazimiero 500 metų jubiliejinis medalis“, *Tėviškės žiburiai*, 1983 gruodžio 8, Nr. 49, 7.

averse pavaizduotas šv. Kazimieras, o reverse – Vilniaus Katedros atvaizdas (11 pav.). Medalių gamybos išlaidas apmokėjo ir platinimu užsiėmė Lietuvių katalikų religinė šalpa, įsikūrusi Bruklinė. Dėl medaliuose nurodytų datų (1484 ir 1984 m.) Lietuvoje jie datuojami 1984 m., bet buvo pagaminti 1983 m.

11 pav. Medalis, skirtas šv. Kazimiero 500-osioms mirties metinėms. 1983 m.
Dail. Petras Vaškys. Sidabras. Ø 44 mm. LNM, 3607

1985 m. pavasarį, ruošiantis Lietuvos krikšto 600 metų jubiliejui, kuris turėjo būti minimas 1987 m. Romoje, buvo sudarytas sukakties komitetas, kuris skulptoriui V. Kašubai užsakė pagaminti sidabrinį medalį, o jubiliejiniam ženklui sukurti paskelbtas konkursas.⁵² 1986 m. vasario 2 d. medalio komisijos pirmininkė Loreta Stukienė (1932–2008) informavo, kad medalio projektas jau parengtas, o kovo 19 d. pateiktos ir jo fotokopijos bei pranešta, kad medaliai bus nukalti liepos 15 d. Jie turėjo būti trijų rūšių: bronziniai, pasidabruoti ir paauksuoti, o sidabriniai būtų gaminami tik tuomet, jei būtų pakankamas skaičius norinčiųjų.⁵³ Medalių averse pavaizduoti trijų valdovų profiliniai atvaizdai, išdėstyti pagal tris Lietuvos krikštijimo tarpsnius: karaliaus Mindaugo 1251 m., karaliaus Jogailos 1387 m. aukštaičių krikštas ir kunigaikščio Vytauto 1413 m. žemaičių krikštas. Medalių reverse kryžiaus fone pavaizduota Vilniaus Katedra su varpine ir įrašyti trijų valdovų titulai, kuriuos jiems suteikė Šventasis Sostas už pasitarnavimą Bažnyčiai (12 pav.).

⁵² „Lietuvos krikščionybės sukakties komitetas...“, *Tėviškės žiburiai*, 1985 balandžio 9, Nr. 15, 4.

⁵³ „Krikščionybės Lietuvos jubiliejaus komiteto posėdis“, *Draugas*, 1986 balandžio 2, Nr. 64, 4.

12 pav. Medalis, skirtas Lietuvos krikšto 600 metų jubiliejui. 1986 m.
Dail. Vytautas Kašuba. Pasidabruota bronz. Ø 76 mm. LNM, M 11418

Medalius nukaldino kalykla „Medallic Art Company“, 1972 m. įsikūrusi Danberyje (Danbury, Konektikute). Liepos 24 d. kalykloje surengta „pirmojo medalio nukalimo“ ceremonija, kurioje dalyvavo Konektikuto valstijos lietuvių parapijų klebonai ir spaudos atstovai.⁵⁴ Nukaldinta keturių variantų medalių: 76 mm (3 colių) skersmens bronzinių (kaina – 30 dolerių), pasidabruotų (35 doleriai), paauksuotų (40 dolerių) ir sidabrinių (999 prabos, 200 dolerių); 38 mm (1,5 colio) skersmens bronzinių (15 dolerių) ir sidabrinių (999 prabos ir 1 uncijos svorio, 50 dolerių). Numatyta pagaminti ir 304 mm (12 colių) skersmens vienpusių galvaninių bronzinių medalionų, skirtų pakabinti ant sienos. Jie turėjo būti gaminami gavus bent 25 vnt. užsakymą.⁵⁵ Šiuo metu toks medalionas saugomas Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje, o tai rodo, kad jie buvo tiražuoti. 76 mm skersmens bronzinių medalių pradžioje turėjo būti nukaldinta 2 500 vnt., vėliau dar tiek pat. Po 2 500 vnt. turėjo būti nukaldinta ir 38 mm skersmens bronzinių ir sidabrinių medalių.⁵⁶ Vis dėlto pastarųjų medalių platinimas buvo vangus – 1988 m. buvo likę dar apie 2 000 vnt. neparduotų.⁵⁷ Medalių platinimas turėjo padengti Jubilėjaus komiteto ir kitas minėjimo išlaidas.

Be jau aptartų medalių, spaudoje galima rasti trumpų žinučių ir apie kitokius išeivijoje pagamintus atminimo medalius, bet jie jau nebuvo plačiai reklamuojami. Šių medalių paskirtis buvo kiek kita: tai nebuvo atminimo suvenyrai, skirti visiems, juos galėjo įsigyti ar gauti tik nedidelis žmonių ratas – renginių dalyviai ar nusipelnę asmenys.

1958 m. liepos 4–6 d. Niujorke įvyko VIII Šiaurės Amerikos lietuvių sporto žaidynės, kuriose varžėsi lengvaatlečiai, plaukikai, tenisininkai ir futbolininkai. Šių žaidynių pirmųjų

⁵⁴ „Nukaltas Lietuvos krikščionybės jubilėjaus medalis“, *Dirva*, 1986 rugsėjo 11, Nr. 35, 16.

⁵⁵ Stukas, Loreta, „Lietuvos krikščionybės jubiliejus“, *Draugas*, 1986 birželio 19, Nr. 119, 2.

⁵⁶ „Medal Update“, *The Knight*, 1986 June-July, vol. 9, no. 1, 5.

⁵⁷ „Lietuvos krikšto 600 metų sukakties...“, *Tėviškės žiburiai*, 1988 gegužės 10, Nr. 19, 4.

viėtų laimėtojai buvo apdovanoti bronziniais medaliais, skirtais I tautinės olimpiados 20 metų sukakčiai pažymėti. Medalių projektą parengė Vilniaus dailės akademijoje studijavęs skulptorius, dailininkas Vytautas Ričardas Raulinaitis (1918–1968). Medaliai buvo be auselės, skirtos pakabinti, ir vienpusiai. Juose pavaizduotas sportininkas, nešantis deglą ir ant peties laikantis 1938 m. tautinės olimpiados ženklą, aplinkui – įrašas „Š. Amerikos lietuvių sporto žaidynės“ ir data⁵⁸ (13 pav.). Šio medalio dizainas, tik be datos, vėliau naudotas ir kitoms Šiaurės Amerikos lietuvių sporto žaidynėms.

13 pav. VIII Šiaurės Amerikos lietuvių sporto žaidynių medalio, skirto tautinės olimpiados sukakčiai pažymėti, piešinys. 1958 m. Dail. Vytautas Ričardas Raulinaitis. „Darbininkas“, 1958 birželio 27, Nr. 47, 6

Minint I tautinės olimpiados 50 metų sukaktį, 1988 m. gruodžio 26–31 d. Adelaidėje (Australijoje) surengtos III pasaulio lietuvių sporto žaidynės (I žaidynės įvyko 1978 m. Kanoje, II – 1983 m. Čikagoje). Šių žaidynių prizinininkams, kaip ir prieš tai buvusiose žaidynėse, buvo pagaminti ant tautinių juostų pakabinti medaliai. Tačiau, be šių apdovanojimų, atminimo medaliai įteikti ir I tautinės olimpiados dalyviams bei kitiems nusipelnusiems asmenims. Medalių projektą parengė žaidynių komiteto narys, sportininkas Stasys Urnevičius (1921–1997).⁵⁹ Šiuose medaliuose pavaizduotas I tautinės olimpiados ženklas ir įrašas „Lietuvos tautinė olimpiada. 1938 / 50 metų / 1988“⁶⁰.

1989 m. lapkričio 22–26 d. Čikagoje surengtas VI mokslo ir kūrybos simpoziumas. Jam atminti turėjo būti pagaminta medalių, kurie kartu buvo skirti ir 1863–1864 m. sukilimo, nuo kurio prasidėjo lietuvių tautinis atgimimas, 125 metų sukakčiai pažymėti. Medalio projektą be jokio atlygio parengė žinomas skulptorius Romojus Mozoliauskas (1925–2010)⁶¹, 1950 m. baigęs Dailės ir amatų mokyklą Freiburge (Vokietijoje). Medalių vienoje pusėje pavaizduotas Vytis skyde ir sukilimo vadai Antanas Mackevičius ir Zigmantas

⁵⁸ „Sportinių žaidynių medaliai gaminami“, *Nepriklausoma Lietuva*, 1958 birželio 25, Nr. 26, 3; „Sporto šventės medalis“, *Darbininkas*, 1958 birželio 27, Nr. 47, 6.

⁵⁹ Straukas, B., „PL sporto žaidynės Australijoje“, *Tėviškės žiburiai*, 1988 rugsėjo 27, Nr. 39, 6.

⁶⁰ „Susitiko po 50 metų“, *Mūsų pastogė*, 1989 vasario 13, Nr. 6, 6.

⁶¹ Žygas, Juozas, „Šeštojo mokslo ir kūrybos simpoziumo vežimas rieda“, *Draugas*, 1989 balandžio 8, Nr. 69, 4.

Sierakauskas, o kitoje pusėje iškaltos svarbiausios Lietuvos kovų datos: 1863-4 / 1918 / 1941 / 1944-52 (14 pav.). Bronziniai 73 mm skersmens medaliai turėjo būti pagaminti Vakarų Vokietijoje. Vis tik dėl finansinių sunkumų organizacinis komitetas medalių laiku pagaminti nespėjo, tad vietoje jų pranešėjai buvo apdovanoti simpoziumui skirtais moli-
niais medaliais, pagamintais ir atvežtais iš Lietuvos, kurių autorius – kaunietis Valentas Steponavičius.⁶² Kada tiksliai buvo tiražuoti R. Mozoliausko sukurti bronziniai medaliai, nustatyti nepavyko.

14 pav. VI mokslo ir kūrybos simpoziumo medalis, skirtas 1863–1864 m. sukilimo 125-osioms metinėms. 1989 m. Dail. Romojus Mozoliauskas. Bronza. Ø 73 mm. LNM, GRD 125854/35

Dar vieną su Lietuva susijusį medalį sukūrė Kanados baltų federacija. Tai buvo 1946 m. įkurta Kanados lietuvių, latvių ir estų organizacija. Ji nuo 1972 m. Otavoje Kanados parlamentarams ir kitiems valdžios atstovams organizuodavo Baltų vakarus, kurių metu buvo aktualizuojamos trijų okupuotų tautų problemos. 1982 m., pažymint 10-ąsias Baltiečių vakarų metines, pagamintas jubiliejinis medalis, kuris buvo įteikiamas nusipelnusiems asmenims už jų atliktus darbus. Medalio projektą parengė Baltų vakarų organizatorius, inžinierius Juozas Vincentas Danys (1914–2005).⁶³ Bronzinio paauskuoto medalio, kurį nukaldino Kanados valstybinė kalykla, įsikūrusi Otavoje, averse pavaizduoti Kanados Parlamento rūmai ir įrašas anglų ir prancūzų kalbomis „The 10th Baltic Evening. 1982“, o reverse – trijų Baltijos valstybių herbai ir įrašas anglų ir prancūzų kalbomis „The Baltic Federation in Canada“ (15 pav.). Medaliai įteikti visiems 1982 m. renginiuose dalyvavusiems senatoriams ir parlamentarams.⁶⁴

⁶² Plukas, Vytautas, „Pamirštas medalis“, *Tėviškės žiburiai*, 1990 balandžio 24, Nr. 17, 7.

⁶³ Danys, Juozas Vincentas, „Kanados lietuvių bendruomenės krašto tarybos suvažiavimas“, *Nepriklausoma Lietuva*, 1983 gruodžio 15, Nr. 51, 2.

⁶⁴ „Kanados krašto valdyba...“, *Nepriklausoma Lietuva*, 1982 rugpjūčio 12, Nr. 29–31, 2.

15 pav. Medalis, skirtas Kanados baltų federacijos 10-osioms Baltų vakarų metinėms. 1982 m. Dail. Juozas Vincentas Danys. Žalvaris, auksavimas. Privatus rinkinys

Išėjimo spaudoje minima ir daugiau įvairių medalių, bet, neturint jų vaizdų, iš aprašų sunku nustatyti, ar juos reikėtų priskirti medalių grupei, ar ženklelių. Pavyzdžiui, 1952 m. gruodžio 9 d. Ist Sent Luise (Misūrije) pašventintas paminklas Lietuvos krikšto 700 metų sukakčiai paminėti. Paminklo fundatoriams ir statytojams buvo prisegti specialūs medaliai Lietuvos krikštui paminėti.⁶⁵ 1979 m. kovo 4 d. Brazilijoje, San Paule, Šv. Kazimiero parapija minėjo savo globėjo šventę. Jai atminti pagaminta šv. Kazimiero medalių, kuriuos įsigijo daug šventės dalyvių ir grįžo į namus jais pasipuošę.⁶⁶ Iš šių aprašų galima spręsti, kad abiem atvejais buvo pagaminti medaliai su auselėmis.

Reikia paminėti dar dvi medalių grupes – medalius-plaketes ir religinius medaliukus. 1964 m. Amerikos lietuvių tautinės sąjungos skyrius Klivlande pagamino bronzinį Prezidento A. Smetonos medalį-plaketę, kurį dar 1933 m. sukūrė ir tiražavo skulptorius J. Zikaras. Medalio-plaketės originalas priklausė ALTS skyriaus pirmininkui Kaziui S. Karpiui (1895–1971), kuris 1934 m. jį gavo iš diplomato Povilo Žadeikio (1887–1857). Būtent K. S. Karpis pasiūlė išleisti šiuos medalius-plaketes ir juos gausiau išplatinti. Naujasis medalis-plaketė pagamintas Providense (Rod Ailande), minint A. Smetonos 90 metų gimimo ir 20 metų mirties sukaktis. Atskirai Klivlande patys lietuviai pagamino ažuolinių lentelių, ant kurių medaliai-plaketės buvo pritvirtinti, kaip ir originalas. Medaliai-plaketės buvo pardavinėjami po 5 dolerius⁶⁷, ir jų buvo pagaminta daugiau kaip 100 vnt., nes po metų skyrius apskaičiavo gavęs per 500 dolerių pelno.⁶⁸

1969 m. čikagietis visuomenininkas ir mecenatas Julius Pakalka (1915–2002) pagal savo nurodymus užsakė dailininkui Telesforui Valiui parengti religinio-tautinio medalio

⁶⁵ Urbonas, Ignas, „Šiluva prie Mississippi“, *Darbininkas*, 1952 sausio 4, Nr. 1, 5.

⁶⁶ „Brazilija. Šv. Kazimiero parapija...“, *Tėviškės žiburiai*, 1979 kovo 29, Nr. 13, 4; „Šv. Kazimiero parapijos šventė“, *Mūsų Lietuva*, 1979 kovo 8, Nr. 9, 8.

⁶⁷ „Dailūs prezidento A. Smetonos bareljefai“, *Dirva*, 1964 kovo 16, Nr. 32, 1–2.

⁶⁸ „ALT S-gos Clevelando skyrius Dirvos sukakčiai atžymėti paskyrė 100 dolerių“, *Dirva*, 1965 kovo 26, Nr. 36, 7.

projektą. Vienoje šio medalio pusėje pavaizduotas Vytis, kurio viršuje – karališka karūna, apačioje – Gediminaičių stulpų ženklas ir įrašas „Lietuva“, o kitoje pusėje – lietuviškas pakelės kryžius su koplytėle. Nežinomas skaičius medaliukų nukaldinta Romoje, prižiūrint prelatui Vincui Mincevičiui (1915–1992).⁶⁹ Jie tiražuoti auksiniai (14 karatų, kaina – 15 dolerių) ir iš pasidabruoto naujasidabrio (1,5 dolerio), skirti nešioti ant kaklo kaip religinis ir lietuviškas simbolis bei turėję „mus stiprinti ir priminti pavergtą tėvynę“⁷⁰.

Apibendrinimas

Lietuviškos medalininkystės tradicijas išeivijoje galima aiškiai padalyti į du istorinius laikotarpius: 1) pirmosios emigrantų bangos iki 1945 m.; 2) antrosios emigrantų bangos nuo 1945 iki 1990 m.

Pirmoji emigrantų banga daugiausia buvo nelabai išsilavinę ekonominiai migrantai. Užsienyje gyvenantiems lietuviams norint išlaikyti savo tautinį identitetą buvo labai svarbu burtis į bendruomenes, dėl to susikūrė įvairių lietuvių parapijų ar draugijų. Būtent tokiose bendruomenėse ir pradėtos lietuviškos medalininkystės tradicijos. Pirmieji medaliai pagaminti dar XIX a. pabaigoje. Tai buvo vardiniai medaliai, skirti nusipelnusiems draugijų nariams. XX a. pradžioje pradėta gaminti įvairius medalių pavidalo ženklelius, skirtus įvairioms rinkliavoms. Pirmasis tradicinės išvaizdos lietuviškas atminimo medalis išeivijoje pagamintas 1920 m. Jis buvo skirtas Lietuvos nepriklausomybės paskelbimui paminėti ir buvo pirmas tokio pobūdžio medalis su įrašais lietuvių kalba. Lietuvoje pirmieji patriotiniai atminimo medaliai pagaminti tik 1923 m. (P. Rimšos medalis, skirtas Vilniaus 600 metų jubiliejui). Tad galima konstatuoti, kad lietuviškos medalininkystės tradicijos pradėtos JAV.

Iki 1945 m. lietuviškos medalininkystės raida išeivijoje priklausė nuo kunigų ar tautinių, katalikiškų organizacijų veiklos. Būtent jie buvo medalių sumanytojai ar užsakovai. Todėl medaliuose vyravo religinė ir tautinė simbolika, susijusi su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorija. Tačiau pirmosios emigrantų bangos medalininkystė nebuvo labai išplėtotą: kurta mažai medalių, jų meninė vertė nedidelė, o ir jų apipavidalinimus, tikėtina, kūrė nelietuviai menininkai.

Antroji lietuvių emigrantų banga buvo visiškai kitokia, būtent išsilavinę jauni asmenys, kurie savo šalį – jau nepriklausomą Lietuvą – paliko dėl politinių priežasčių. Naujosios kartos emigrantų pasaulėžiūros pokyčiai akivaizdūs ir medalininkystės srityje. Šiai kartai svarbiausia tema buvo tėvynės ilgesys, todėl daugumoje iki 1990 m. išleistų medalių vyravo patriotinės temos, kurios skatino prisiminti prarastą Lietuvą. Pažymėtina, kad dauguma medalių buvo gaminami apgalvotai, prisiderinant prie Lietuvai svarbių datų ar įvykių. Tokios temos buvo Lietuvos nepriklausomybės, S. Girėno ir S. Dariaus skrydžio, M. K. Čiurlionio, Vilniaus miesto ir universiteto, šv. Kazimiero, Lietuvos krikšto, 1863–1864 m. sukilimo ar tautinės olimpiados sukaktys. Jei palygintume šias temas su vyravusiomis Lietuvoje,

⁶⁹ „Eilinis fabriko darbininkas, bet neeilinis aukotojas“, *Draugas*, 1970 kovo 21, Nr. 68, 5.

⁷⁰ Aistis, Jonas, „Lietuvybės ženklai“, *Draugas*, 1970 balandžio 11, Nr. 85, 1; „Lietuviški puošmenys...“, *Draugas*, 1969 rugpjūčio 21, Nr. 196, 8.

pamatytume tiek panašumų, tiek skirtumų. Pirmiausia sovietinėje Lietuvoje gaminta daug medalių, skirtų įvairiems menininkams, sporto tematika, taip pat Vilniaus miesto ir universiteto jubiliejui bei kitoms sukaktims ar įvykiams pažymėti. Nukaldinta medalių ir S. Girėno ir S. Dariaus skrydžiui pažymėti (1983, dail. Petras Henrikas Garška; 1985, dail. Aloizas Jonušauskas), šv. Kazimierui (1984, dail. Antanas Žukauskas), Lietuvos krikšto jubiliejui atminti (1987). Buvo kuriama medalių, skirtų ir 1863–1864 m. sukilimui. Esminis medalininkystės temų išėivijoje ir Lietuvoje skirtumas buvo nepriklausomybės sukakčių minėjimas. Sovietinėje Lietuvoje medaliai buvo kuriami Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos metinėms (1940), LTSR išlaisvinimo metinėms (1944) ir įvairių komunistinių organizacijų ar veikėjų sukaktims pažymėti.

Išėivijoje medalių leidyba rūpinosi įvairiausios organizacijos ar jų skyriai (Amerikos lietuvių Romos katalikų federacija, Amerikos lietuvių aeroklubas Čikagoje, JAV Lietuvių fondas, Toronto filatelistų ir numizmatų draugija, Akademinio skautų sąjūdžio Filisterių sąjungos Los Andželo skyrius, Lietuvos atgimimo sąjūdžio Adelaidės skyrius, Vilniaus krašto lietuvių sąjungos Detroito skyrius), o jų sumanytojai buvo organizacijų vadovai arba valdybų nariai.

Naujosios emigrantų kartos, skirtingai nuo pirmosios, medalius kūrė vien lietuviai menininkai, mokslus baigę Lietuvoje (skulptorius V. Kašuba, tapytojas S. Neliubšys, skulptorius V. R. Raulinaitis, grafikas T. Valius, skulptorius, keramikas P. Vaškys) arba meno žinių įgiję kitose Lietuvos ar užsienio mokyklose (miškininkas A. Beleška, kunigas B. Jurkšas, teatro dekoratorius E. Vasiliauskas, skulptorius R. Mozoliauskas). Dėl skirtingo menininkų išsilavinimo medalių meninė vertė nebuvo vienoda. Vienuose medaliuose buvo kopijuojami vaizdai ar dizainas iš kitų medalių ar meno kūrinių (1968 m. medaliai nepriklausomybės sukakčiai paminėti, S. Dariaus ir S. Girėno medalis), kiti buvo paprasto grafinio dizaino, o dar kiti – išskirtinės meninės vertės smulkiosios skulptūros kūriniai. Medalių meninę vertę nulemia ne vien juose esantys vaizdai, bet ir nukalimo technika – reljefiškumas. Daugiausiai medalių – net keturis (vienas nepagamintas) – sukūrė skulptorius V. Kašuba, kuris išėivijoje buvo vienas labiausiai vertinamų menininkų. Savo medalių projektus jis parengdavo ne tik popieriuje, kaip darė grafikai ar kiti, bet (kadangi buvo skulptorius) pats paruošdavo ir medalių gipsines formas. Su Vilniaus universiteto medaliu V. Kašuba dalyvavo ir Tarptautinės medalių federacijos (FIDEM) parodoje Florencijoje 1983 m., atstovaudamas JAV.⁷¹ Lietuvos medalininkai FIDEM parodose, kaip SSRS atstovai, debiutavo 1969 m. Prahoje (Juozas Kalinauskas), o 1975 m. Varšuvoje jų dalyvavo net keturi: tai buvo žinomi medalininkai, skulptoriai Albertas Belevičius (1934–2002), Juozas Kalinauskas (gim. 1935), Arūnas Kynas (gim. 1942) ir Erikas Varnas (1924–1991). Nors V. Kašuba nebuvo pirmasis Lietuvos atstovas tokio lygio parodoje, tai buvo reikšmingas skulptoriaus įvertinimas medalininkystės srityje.

Išėivijoje medaliai tiražuoti vien kaldinimo būdu, ir šį darbą atliko įvairios privačios ir valstybinės kalyklos. Daugiausiai jų nukaldinta kalykloje „The Franklin Mint“ (keturi). Dažnai medaliai gaminti iš įvairių metalų: bronziniai ar variniai, sidabriniai ir dengti sidabru ar auksu. Daugiausiai variantų – net šešių – pagaminta medalių, skirtų Vilniaus

⁷¹ Čerkeliūnas, Kęstutis, „Vytauto Kašubos medalis Florencijoje“, *Darbininkas*, 1983 lapkričio 18, Nr. 45, 3–4.

universitetui (1979). Medalių tiražai labai įvairavo – nuo šimto iki kelių tūkstančių. Didžiausias tiražas siekė 5 000 vnt.

Lietuvoje medaliai kaldinti tik tarpukariu, o po karo dauguma medalių pagaminti liejant. Kaldintų medalių ėmė daugėti tik po 1980 m., vis dėlto jie kaldinti ne kalyklose, o „Dailės“ kombinatuose arba gamyklose. Išeivijoje daug medalių kaldinta iš sidabro ar net aukso, o sovietinėje Lietuvoje – tik iš bronzos, variuoto aliuminio ar molio. Dar vienas išėivijos ir sovietinės Lietuvos medalininkystės skirtumas tas, kad medaliai dažniausiai gaminėti iš vienos medžiagos ir jų tiražas siekdavo tik 100 vnt. To priežastis – sovietinėje Lietuvoje medaliai buvo gaminami ne kolekcionuoti ar rinkliavai vykdyti, o įvykiui atminti ar asmeniui apdovanoti. Tik 1983 m. skulptorius P. H. Garška nukaldino iš įvairių metalų medalių, skirtų „Lituanikos“ didvyriams atminti (varinių, žalvarinių, pasidabruotų, nikeliuotų).

Išeivijoje atminimo medalių paskirtis buvo ne vien skatinti patriotinius jausmus ar įamžinti kokį nors įvykį. Platinant medalius dažnai buvo siekiama surinkti lėšų įvairiems sumanymams įgyvendinti. Pavyzdžiui, Toronto filatelistų klubas pelną, gautą pardavus medalius, planavo skirti tolesnei klubo veiklai, JAV Lietuvių fondas šį pelną skyrė savo fondo veiklai, Vilniaus universiteto medalio pelnas turėjo būti skirtas knygai apie Vilniaus universitetą anglų kalba išleisti, iš Lietuvos krikšto 600 metų jubiliejui skirto medalio platinimo gautas pelnas turėjo būti skirtas šios sukakties komitetui. Labiausiai komercinis projektas buvo „Baltijos odisėjos“ medalių serijos laida, bet ir bendrovė „Baltico“ 1,5 dolerio nuo parduoto medalio aukojo Kanados baltų federacijai.

Išvados

Apibendrinant straipsnyje pateiktą medžiagą, galima padaryti tokias išvadas apie lietuviškos medalininkystės tradicijas išėivijoje:

1. Atminimo medaliai išėivijoje daugiausia buvo skirti patriotizmui skatinti ir atminčiai apie prarastą tėvynę puoselėti. Dauguma medalių buvo gaminami apgalvotai, prisiderinant prie Lietuvai svarbių datų ar įvykių. Platinant medalius dažnai siekta surinkti lėšų ir įvairiems sumanymams įgyvendinti.
2. Medalių leidyba išėivijoje buvo inicijuojama privačių asmenų arba organizacijų vadovų ar valdybos narių.
3. 1920 m. JAV nukaldintas pirmas tradicinės išvaizdos lietuviškas atminimo medalis, kuris buvo skirtas Lietuvos nepriklausomybės paskelbimui paminėti. Kartu tai buvo pirmas tokio pobūdžio medalis su įrašais lietuvių kalba.
4. Medalius dažniausiai kurdavo lietuviai menininkai, mokslus baigę Lietuvoje arba meno žinių įgiję kitose Lietuvos ar užsienio mokyklose.
5. Išėivijoje medaliai tiražuoti vien kaldinant, ir šį darbą atliko įvairios privačios ir valstybinės kalyklos.

Literatūra

- Abdulskytė, Janina, „Lietuvos Respublikos garbės ženklai“, *Mūsų žodis*, 1991, Nr. 12, 33, 34.
- Aistis, Jonas, „Lietuvybės ženklai“, *Draugas*, 1970 balandžio 11, Nr. 85, 1.
- Čerkeliūnas, Kęstutis, „Vytauto Kašubos medalis Florencijoje“, *Darbininkas*, 1983 lapkričio 18, Nr. 45, 3–4.
- Danys, Juozas Vincentas, „Kanados lietuvių bendruomenės krašto tarybos suvažiavimas“, *Nepriklausoma Lietuva*, 1983 gruodžio 15, Nr. 51, 2.
- Jankevičiūtė, Giedrė, „Medaliai“, in *Skulptūra 1975–1990*: albumas, sud. Giedrė Jankevičiūtė ir Elona Lubytė. Vilnius: Aidai, 1997, 93–108.
- Janušaitis, Jurgis, „Lietuvių fondo didįjį ramstį užkalbinus“, *Draugas*, 1975 balandžio 7, Nr. 81, 2.
- Janušaitis, Jurgis, „Medaliai, kuriais nesipuošime krūtinių“, *Draugas*, 1968 vasario 17, Nr. 41, 7.
- Janušaitis, Jurgis, „Medalis kalba apie Lietuvą“, *Draugas*, 1970 lapkričio 11, Nr. 265, 4.
- Jurkus, Paulius, „Išleidžiamas Vilniaus universiteto sukurtinis medalis“, *Draugas*, 1979 rugpjūčio 2, Nr. 179, 4.
- Mažieji Lietuvos istorijos paminklai. Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus Numizmatikos skyriaus rinkiniuose*, sud. Janina Abdulskytė, Stanislovas Sajauskas ir Rūta Verkelenė. Vilnius: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 1999.
- Musteikis, A., „Vilniaus ženklai“, *Draugas*, 1974 vasario 7, Nr. 32, 4.
- Plukas, Vytautas, „Pamirštas medalis“, *Tėviškės žiburiai*, 1990 balandžio 24, Nr. 17, 7.
- Poviliūnas, Virgilijus, „Laiškas Augustinui Voldemarui“, *Voruta*, 2012 gruodžio 22, Nr. 26, 8.
- Račkus, Aleksandras, „Lietuvos nepriegulmybės medalio aprašymas“, *Draugas*, 1920 sausio 23, Nr. 19, 3.
- Račkus, Aleksandras, „Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo paminėjimui medalio atvaizdas“, *Vytis*, 1920, Nr. 3, 8–9.
- Račkus, Aleksandras, „Pasaulio artistas tveria Lietuvai veikalą“, *Vytis*, 1919, Nr. 14, 11–12.
- Ruzas, Vincas, *XVI a. – XX a. pirmosios pusės lituanistiniai medaliai Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos muziejuje*: katalogas. Vilnius: LTSR istorijos ir etnografijos muziejus, 1988.
- Straukas, B., „PL sporto žaidynės Australijoje“, *Tėviškės žiburiai*, 1988 rugsėjo 27, Nr. 39, 6.
- Stukas, Loreta, „Lietuvos krikščionybės jubiliejus“, *Draugas*, 1986 birželio 19, Nr. 119, 2.
- Širvydas, Vytautas, Diržys, Antanas ir Budreckis, Algirdas Martynas, *Susivienijimo lietuvių Amerikoje 90-ties metų istorija ir jos santrauka anglų kalba: 1886–1976*. New York: Susivienijimas lietuvių Amerikoje, 1976.
- Šliūpas, Kęstutis, „Busi[n]ess Is Business“, *Tėvynė*, 1920 vasario 6, Nr. 6, 2.
- Tareila, Jonas, „Reikalai Susivienijimo Lietuvių Amerikoje“, *Lietuva*, 1907 balandžio 5, Nr. 14, 3.
- Urbanas, Ignas, „Šiluva prie Mississippi“, *Darbininkas*, 1952 sausio 4, Nr. 1, 5.
- Volteris, Eduardas, „Lietuvos medalių dailė ir dailininkai“, *Iliustruotoji Lietuva*, 1927 balandžio 30, Nr. 17, 138.
- Žygas, Juozas, „Šeštojo mokslo ir kūrybos simpoziumo vežimas rieda“, *Draugas*, 1989 balandžio 8, Nr. 69, 4.

LITHUANIAN MEDALRY TRADITIONS IN THE DIASPORA

Summary. Medals are works of small sculpture that commemorate individuals or events of importance to states or organizations. They can be given for an award of merit or simply for memory. The beginning of Lithuanian medalry can be traced back to the 16th century, when medals began to be minted at the Vilnius Mint. However, the national history of Lithuanian medalry began in the United States of America. It was in the diaspora that the first medals in the Lithuanian language and the first Lithuanian medals of award and remembrance were created. This article presents various Lithuanian commemorative medals created in the diaspora and reveals unknown or forgotten facts about their creation – themes, artists, production dates, manufacturers, editions, and purposes.

Commemorative medals in the diaspora were mainly intended to promote patriotism and cherish memory of the lost homeland. A large part of the medals were produced thoughtfully, adjusting to the dates or events important to Lithuania. Often, the distribution of medals was also aimed at raising funds for various ideas. The issuance of medals in the diaspora was initiated by private individuals, heads of organizations or board members. Medals were usually created by Lithuanian artists who had completed their studies in Lithuania or had acquired art knowledge in other Lithuanian or foreign schools. In the diaspora, medals were replicated solely by minting and this work was carried out by various private and public mints.

In 1920, the first traditional-looking Lithuanian commemorative medal was minted in the USA, dedicated to the commemoration of the proclamation of Lithuania's independence. At the same time, it was the first medal of its kind with inscriptions in Lithuanian.

Keywords: medal, project, minting, Australia, USA, Canada, Lithuania.